

KS. TADEUSZ SKIBIŃSKI

Konflikty dorastającej młodzieży z rodzicami

WPROWADZENIE

Od dawna istnieje w rodzinach przekonanie, że w kształtowaniu charakteru młodego pokolenia biorą udział wszyscy domownicy¹. Bardzo często niewłaściwa atmosfera rodzinna jest źródłem licznych konfliktów młodzieży z rodzicami. Pośrednio może to przyczyniać się do zaniedbywania podstawowych obowiązków domowych i szkolnych, a nawet religijnych.

Analizując sytuacje rodzinne młodzieży będącej w konflikcie z domownikami, nasuwa się sprawa nie tylko atmosfery, ale również struktury wspólnoty rodzinnej. Na pierwszy plan wysuwa się pytanie, czy to dotyczy rodzin pełnych, o właściwym poziomie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, gdzie życie moralno-religijne nie budzi zastrzeżeń, a metody wychowawcze są poprawnie stosowane, czy też rodzin skłóconych, przesiąkniętych alkoholizmem i skłonnych do przestępczości? Ustalenie podstawowych czynników prowadzi do zrozumienia konfliktów młodych ludzi oraz ich podłoża².

Ciekawe mogą być badania ankietowe młodzieży będącej w konflikcie z rodzicami. W dużej mierze przyczynia się to do lepszego poznania zaistniałego nieporozumienia. Istnieją na ten temat różne teorie wyjaśniające to zagadnienie. Ważną rolę dla rozwoju psychiki

¹ M. Żebrowska. Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa 1975 s. 157.

² D. Wójcik. Teorie przyczyn przestępczości. W: Materiały do nauczania psychologii. Red. L. Wołoszynowa. Ser. IV. T. 1 Warszawa 1965 s. 199.

dorastającej młodzieży odgrywają przeżycia wczesnego dzieciństwa. One mogą być źródłem konfliktów młodych ze starszymi, a zwłaszcza z rodzicami.

Bardzo ważną sprawą, a nie docenianą przez wielu rodziców, jest pozycja młodego człowieka wśród rodzeństwa. Dużą rolę odgrywa też liczba dzieci w rodzinie i różnica wieku między nimi, a także płeć i kolejność potomstwa. Niekiedy osoba przeżywająca poczucie krzywdy stara się skupić na sobie uwagę rodziców i reaguje w sposób nieprzewidziany. Najczęściej wyciąga korzyści oraz imponuje wobec pozostałych domowników³.

Konflikty dorastającej młodzieży z rodzicami mogą być skutkiem stosowania niewłaściwych metod. Surowe postępowanie połączone z gniewem – rodzi strach, gniew, chęć ucieczki z domu, osłabienie poziomu nauki i praktyk religijnych⁴.

Chcąc poznać konflikty w aspekcie psychopedagogicznym, należy je odpowiednio określić, zwłaszcza w odniesieniu do młodzieży żyjącej w środowisku rodzinnym. Młodzi ludzie nie akceptują niewłaściwego postępowania rodziców. Krytykują niezgodne współżycie domowników. Dostrzegają w takich sytuacjach brak wzajemnego szacunku i lekceważący wzajemny stosunek. Nie opowiadają się też za zbyt szybkim tempem życia rodzinnego, za którym stoi niepotrzebna nerwowość. Nie tolerują również niewłaściwych metod wychowawczych, zwłaszcza kiedy stosuje się „żelazną” dyscyplinę lub rozpieszczanie któregoś z rodzeństwa⁵.

Młodzież w szkolnym wieku bardzo odczuwa niezgodę i dysharmonię pomiędzy rodzicami, szczególnie wzajemne lekceważenie. Wtedy zmniejsza się jej aktywność i traci pewność siebie. Dostrzega brak poczucia bezpieczeństwa i szacunku dla wszelkich wartości i autorytetów. To wszystko powoduje sytuacje konfliktowe, sprzyjające

³ J. Szczepański. Psychoanaliza i socjologia. „Kultura i Społeczeństwo” 2: 1988 s. 2.

⁴ Z. Uchnast. Psychologiczne aspekty dojrzałości religijnej. „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3: 1975 s. 147.

⁵ S. Gerstmann. Kształtowanie uczuć dzieci i młodzieży. Warszawa 1981 s. 36.

powstawaniu nadmiernej pobudliwości nerwowej i napięć uczuciowych. Wzrasta wówczas egoizm, lęk przed działaniem i powzięciem decyzji. Jednostki będące w konflikcie nie posiadają inicjatyw i unikają wszelkich obciążeń.

1. OKREŚLENIA POJĘCIA „KONFLIKTU”

W niniejszej publikacji podstawowym terminem będzie „konflikt”. Zachodzi więc potrzeba wyjaśnienia tego pojęcia. Wyraz „konflikt” pochodzi od słowa łacińskiego 1) „*conflictio*”-/onis/, co oznacza: zderzenie, uderzenie, spór, kłótnia, walka, udręczenie; 2) „*conflicto*” /are, avi, atum/, ustawicznie zderzać się, walczyć z kimś lub czymś, być nękanym, trapiącym czymś; 3) „*conflictus*”-/us/ znaczy zderzenie dwóch rzeczy, starcie orężne, walkę, spór stron przed sądem, kryzys chorobowy; 4) „*confligo*”-/ere, i, ctum/, uderzyć czymś w coś drugiego, napaść na kogoś, ścierać się z kimś, stoczyć bój, zderzać się, pozostawać w sprzeczności, walczyć z czymś⁶.

Powszechnie wyrażenie to w języku polskim oznacza „sprzeczność interesów, poglądów, kolizję, niezgodę, spór, zatarg”⁷ Nie jest to pojęcie czysto psychologiczne. Na ogół przyjmuje się, że konflikt może przejawiać się w dziedzinie społecznej, politycznej, między pokoleniami oraz pomiędzy jednostką a otoczeniem. Tu będzie mowa tylko o konfliktach między dorastającą młodzieżą a rodzicami. Głównie chodzi o tę grupę, do której można dotrzeć poprzez szkolne katechezy.

Należy podkreślić, że prawie wszyscy psychologowie wskazują w konflikcie moment walki dwóch lub więcej dążeń czy też motywów występujących jednocześnie. Zdania zaś są podzielone, gdy chodzi o to, jakie dynamizmy powodują walkę motywów czy też dążeń. Na tym tle w teorii psychologicznej konfliktów ukształtowało się szereg ujęć. Do psychologów, którzy pierwsi zajęli się teorią konfliktów, należą: Zygmunt Freud, Alfred Adler i Karol Gustaw Jung. Każdy z nich posiadał uzasadnienie dla swojej teorii.

⁶ M. Plezia. Słownik łacińsko-polski. Warszawa 1959 s. 674-675.

⁷ W. Doroszewski. Słownik języka polskiego. Warszawa 1981 s. 54.

Z. Freud (1856-1939) podzielił osobowość człowieka na trzy podstawowe warstwy: podjaźń (*Id*), jaźń (*Ego*) i nadjaźń (*Superego*). Przez „*Id*” rozumie zespół popędów, pragnień i potrzeb, dążeń, które domagają się zaspokojenia przez człowieka. Na drodze ich realizacji stoją dwa typy przeszkód: zewnętrzne i wewnętrzne. Występują one w każdej ludzkiej sytuacji.

Pierwsze z nich, to ograniczenia i wymagania otoczenia lub środowiska, w których znajduje się człowiek. Drugie, to dezyderaty, a więc system wartości i norm reprezentowany przez nadjaźń. Należą do nich zasady moralne i religijne, ideały i sposoby postępowania przyjęte przez społeczeństwo. Chodzi o wartości, które zostały przez jednostkę zaakceptowane i stały się normą jej postępowania.

Z. Freud widział istotę konfliktu w walce między dynamizmem (*libido*) reprezentowanym przez podjaźń (*Id*) a systemem wartości (*Superego*) przyjętym jako własny lub wymagania społeczeństwa. Konflikt między podjaźnią a nadjaźnią łagodzi specjalna warstwa osobowości – jaźń. Słusznie zauważono, że przyczyną konfliktów są sprzeczności istniejące w naturze ludzkiej. Nie można jednak zgodzić się z tym, że źródłem konfliktów jest jedynie walka dwóch dynamizmów (*Id* i *Superego*). Zakres możliwości powstawania konfliktów jest o wiele szerszy⁸.

Zdaniem Z. Freuda społeczeństwo przeszkadza jednostce w realizacji jej dążeń. Na skutek tego ona popada z nim w konflikt. Freud dowodzi tak na podstawie własnych obserwacji. Jego pogląd wyklucza możliwość ułożenia wzajemnych stosunków między jednostką a społeczeństwem na zasadzie harmonijnego współżycia. Na przykład we wspólnocie domowej, jaką jest rodzina, można ułożyć relacje w taki sposób, by nie dochodziło do konfliktów. Jeżeli natomiast takowe zaistnieją, są sposoby, aby przy obopólnym wysiłku je likwidować⁹.

⁸ R. Łapińska i M. Żebrowska. Wiek dorastania. W: Psychologia rozwojowa s. 729.

⁹ K. Majdański. Wspólnota życia i miłości. Poznań 1979 s. 29.

A. Adler (1870–1937), jeden z uczniów Z. Freuda, uważał, że istota konfliktu polega na sprzeczności między poczuciem małej wartości człowieka a jego dążeniami do jej przewyciężenia. Uzyskanie poczucia pełnej wartości natrafia na przeszkody pod postacią lęku przed upokorzeniem, czy też wymagań stawianych przez społeczeństwo.

Słusznie więc podkreślał znaczenie środowiska rodzinnego dla rozwoju osobowości młodego człowieka. Wartościowe również było spostrzeżenie o sposobie przewyciężenia konfliktów przez kształtowanie współpracy ze społeczeństwem i poczucie przynależności. Nie można jednak zaakceptować w całej rozciągłości tego poglądu o istnieniu niezmiennego prawa dążenia do panowania nad innymi, które nieuchronnie powoduje powstanie konfliktu między ludźmi¹⁰.

Twórca psychologii analitycznej Karol Gustaw Jung (1875–1961) twierdził, że osobowość ludzka powstaje z dwóch dopełniających się, ale przeciwstawnych sfer: nieświadomości i świadomości. Obok nieświadomości indywidualnej istnieje grupowa. Pierwsza obejmuje treści, które zostały zapomniane, czy zlekceważone przez daną jednostkę. Chodzi o treści, które są specyficzne dla ludzkiego indywidualnego „ja” lub zostały nabyte osobiście. Druga natomiast zawiera tylko takie pojęcia, które wynikają z odziedziczonej możliwości psychicznego funkcjonowania ludzi¹¹.

K. G. Jung wyróżnia również dwa typy postaw wobec świata, a mianowicie ekstrawersję oraz introwersję. Ruch energii psychicznej ma charakter równocześnie progresywny i regresywny. Uważa, że część psychiki jest zależna od płci. Z pobieżnego przeglądu jego przemyśleń wynika, iż jest on zwolennikiem teorii, która głosi, że nad całym życiem psychicznym panuje konieczne prawo przeciwieństwa. Nie ma ani równowagi, ani systemu samoregulującego bez istnienia przeciwstawień.

¹⁰ A. Bandura (i in.). Agresja w okresie dorastania. Warszawa 1978 s. 129.

¹¹ A. Frączek. Problemy psychologicznej teorii agresji. „Psychologia Wychowawcza” 3: 1973 s. 284.

Istnienie przeciwstawieństw w psychice ludzkiej nie jest jednak warunkiem wystarczającym do powstania konfliktów. Zdaniem wymienionego psychologa szwajcarskiego są one skutkiem zakłócenia wzajemnego współdziałania wszystkich czynników psychiki jako całości. Chodzi o te czynniki, które należą zarówno do struktury indywidualnej części ludzkiej świadomości i nieświadomości, jak i zbiorowej.

Pogląd K. G. Junga o zakłóceniu współdziałania czynników psychiki ludzkiej jako przyczynie konfliktów jest słuszny. Spostrzeżenie to można przenieść na grunt rodzinny. Źródłem konfliktów jest brak równowagi czynników psychicznych, ale zewnętrzną ich przyczyną bywa również zakłócenie harmonii między rodzicami a dorastającą młodzieżą¹².

Sąd o tym, że konflikty wypływają z nieprawidłowego ustosunkowania się jednostki do innych ludzi, jest słuszny. Dowodzi tego obserwacja codziennego życia. W rodzinie przyczyną konfliktów jest niejednokrotnie wadliwa postawa jej członków wobec siebie. Zdarza się, że konflikty powstają na skutek splotu czynników socjogennych i psychogennych¹³.

W psychice ludzkiej istnieją dwie ambiwalentne tendencje: zespół impulsów, pragnień, instynktownych dążeń i życzeń. Postawy te pojawiają się równocześnie i dążą do ujawnienia się. Konflikt więc powstaje wtedy, gdy człowiek nie rezygnuje z jednego członu alternatywy, przed którą stanął. Każdy konflikt wywołuje w psychice ludzkiej stan ogólnego napięcia, podniecenia i wzburzenia. Powoduje on ogólne napięcie emocjonalne i można go przenieść na grunt domowy. Zjawisko takiego wzburzenia emocjonalnego towarzyszy więc konfliktom rodzinnym¹⁴.

E. R. Hilgard określa konflikt jako *„jednoczesną obecność przeciwnych lub wykluczających się wzajemnie motywów, pragnień czy*

¹² R. Łapińska. Psychologia wieku dorastania. Warszawa 1986 s. 132.

¹³ B. Milewicz. Rodzina, dzieci, wychowanie. Warszawa 1988 s. 48.

¹⁴ Z. Zaborowski. Stosunki międzyludzkie a wychowanie. Warszawa 1984 s. 135.

też *tendencji*"¹⁵. Jego zdaniem, w każdym człowieku jest zawsze kilka motywów czynnych w danym momencie, a cele można osiągnąć różnymi sposobami. Konflikt powstaje wtedy, gdy trzeba się zdecydować, który z tych sposobów wybrać, aby osiągnąć cel.

Słusznie zauważa, że w człowieku działają różnego rodzaju tendencje wykluczające się wzajemnie w momencie dążenia do osiągnięcia jakiegoś celu. Z powyższego powodu w konfliktowej sytuacji zaistniałej w rodzinie należy zmierzać do wzajemnego zharmonizowania owych dążeń, aby nie zakłócać naturalnego współistnienia domowników.

H. A. Murray opracował listę tzw. psychogenicznych potrzeb człowieka. Mogą one przyjmować różne konfiguracje: pozostawać w opozycji, submisji lub dominacji. Zdarzają się czasem między nimi konflikty. Jeżeli taki stan się przedłuża, staje się źródłem niepokoju, a nawet nerwic¹⁶. Może to uwidaczniać się w konfliktach powstających między rodzicami a dorastającą młodzieżą. Chcąc ich uniknąć, rodzice powinni zaspokoić słuszne potrzeby psychiczne dorastających członków rodziny.

A. H. Maslow, to kolejny psycholog, który dzieli konflikty na trzy typy. Jego zdaniem, życie codzienne stawia człowieka przed wyborem różnych możliwości. Trzeba wybierać pomiędzy dwoma drogami, które prowadzą do jednego celu. Tego rodzaju sytuacja nie jest patologiczna i nie odczuwa się jej jako konfliktowej. Są też i takie, które dotyczą wyboru w dziedzinie podstawowych spraw życiowych. Tego typu konflikty również nie są szkodliwe dla zdrowia psychicznego ani wychowania domowego.

Autor wymienia jeszcze trzeci rodzaj zdarzeń i nazywa je konfliktem groźby. Różni się on zasadniczo od dwóch poprzednich. Tu istnieje sytuacja, w której trzeba wybierać pomiędzy dwoma różnorodnymi celami, ale witalnie koniecznymi. Wybór jednego z możliwych nie rozstrzyga konfliktu, ponieważ w samej decyzji istnieje jego konieczność. Tego typu wybór zawiera pewnego rodzaju

¹⁵ E. R. Hilgard. Wprowadzenie do psychologii. Warszawa 1987 s. 974.

¹⁶ H. A. Murray. Exploration in Personality. New York 1962 s. 88.

groźbę. Jeżeli występuje chronicznie, wówczas może być patogeniczny¹⁷.

K. Dąbrowski, polski psycholog, porusza również kwestię konfliktów. Według tego autora konflikty zachodzą w środowisku wewnętrznym jednostki, a dokładnie, między jej dynamizmami psychicznymi, ośrodkami dyspozycyjno-kierowniczymi i dwoma popędami o mniej więcej tym samym poziomie rozwoju a jego wyższym rozwojem. Konflikty mogą mieć miejsce między instynktami czy też ich zespołem niższego i wyższego poziomu, jak też wśród dynamizmów ambiwalentnych, np.: miłość i nienawiść do tej samej osoby lub walka między pragnieniami i poczuciem rzeczywistości¹⁸.

Jednostka znajdująca się na niższym poziomie rozwoju, nazywanym egocentrycznym, popada w silny konflikt z otoczeniem, na wyższym zaś nieporozumienia z otoczeniem są rzadsze, a dotyczą głównie spraw zasadniczych, o podłożu moralnym. Są one ponadosobiste, mniej egocentryczne, zazwyczaj przemyślane i przeżywane świadomie. Konflikty dokonujące się wewnątrz jednostki oraz międzyosobowe mogą mieć charakter twórczy, pozytywny i rozwojowy, ale też czasem i negatywny.

Godnym uwagi jest pogląd, że jednostki znajdujące się na egoistycznym poziomie rozwoju częściej – niż ludzie alterocentryczni – popadają w konflikt z otoczeniem. Pogląd ten jest również prawdziwy na gruncie domowym. Jeżeli rodzice będący na poziomie alterocentrycznym starają się zrozumieć motywy postępowania dorastającej młodzieży ze swego otoczenia, wówczas szybko dochodzą z nią do porozumienia¹⁹.

J. Pieter – kolejny polski psycholog, definiuje konflikty jako „starcie sprzecznych lub różnych motywów postępowania – czy to przed jakąś decyzją, lub po niej, albo w trakcie działania

¹⁷ A. H. Maslow. *Motivation and Personality*. New York 1954.

¹⁸ K. Dąbrowski. *Higiena psychiczna*. Warszawa 1920 s. 340.

¹⁹ M. Przetacznikowa. *Rozwój i wychowanie dzieci i młodzieży w średnim wieku szkolnym*. Warszawa 1981 s. 133

wykonawczego”²⁰. Jego zdaniem, główną przyczyną konfliktów jest trudność przewidywania przypuszczalnych skutków takiego lub innego czynu. Niemniej jednak jest nią niewystarczające u danej osoby wykrywanie skali wartości.

Niewątpliwie słuszne jest jego spostrzeżenie, że źródłem konfliktów są między innymi trudności w przewidywaniu skutków takiego czy innego postępowania. Jest faktem, że osoby popadające w konflikt nie posiadają skryzalizowanego w wystarczający sposób systemu wartości. Pogląd ten można przenieść na grunt rodzinny. Warunkiem uniknięcia nieporozumień jest to, żeby rodzice i młodzież zdobyli ów prawidłowy system wartości. Ukształtowanie go jest bowiem jednym z istotnych warunków likwidacji konfliktów.

Natomiast według S. Gerstmann – konflikt to „zderzenie co najmniej dwóch różnokierunkowych dążeń naładowanych uczuciem, które dodatkowo wywołują napięcia emocjonalne i doznania podobnego typu”²¹. Zdaniem tego autora przyczyna konfliktów tkwi w otoczeniu i strukturze osobowości jego członków. Uwarunkowania konfliktów tkwiące w tej strukturze to: niewiedza o warunkach działania, braki charakteru oraz nieporadność w zakresie sprawności i umiejętności działania. Połączenie tych elementów wytwarza sytuację konfliktorodną. Napięcie emocjonalne towarzyszące konfliktom ujawnia się w rozdrażnieniu i nieproporcjonalnie silnej reakcji na bodźce.

Słusznie można tu stwierdzić, że źródłem konfliktów są uwarunkowania sytuacyjne w połączeniu z cechami osobowości ich uczestników. Te same zasady rządzą również konfliktami powstającymi w rodzinie. Dość łatwo można to zauważyć w przeciętnym domu, kiedy dochodzi do napięć psychicznych.

N. Han-Ilgiewicz określa konflikty jako „coś, co się z czymś zderza, staje na przeszkodzie, a nawet hamuje pęd” Jej zdaniem tam, „gdzie zaistniał konflikt, chodzi nie tylko o to, że czyjeś zamiary i

²⁰ J. Pieter Słownik psychologiczny Wrocław 1963 s. 126.

²¹ S. Gerstmann Uczucia w naszym życiu Warszawa 1983 s. 99

dążenia nie zostały urzeczywistnione, ale o przeżycia obu stron, które nie były w stanie uzgodnić swych dążeń”²².

Warto podkreślić, że w konfliktach zewnętrznych brak uzgodnienia stanowisk, obie strony odczuwają niechęć, a kwestię negocjacji jako coś niewłaściwego. Stąd nasuwa się wniosek, jeżeli rodzice i dorastająca młodzież chcą usunąć konflikt, muszą dążyć do uzgodnienia stanowisk, by zlikwidować sytuacje konfliktogenne.

Konflikt określa się jako „*równoczesne wystąpienie sprzecznych motywów o mniej więcej równym zabarwieniu emocjonalnym*” Wyróżnia się konflikty wewnętrzne i zewnętrzne. Napięcia z otoczeniem są spowodowane przez sprzeczne zamiary, przekonania i dążenia. W konflikt wchodzi przynajmniej dwie osoby. Konflikty wywołujące napięcia emocjonalne są zgodne z doświadczeniem życiowym. W czasie zaistnienia konfliktów strony są w stanie silnego napięcia emocjonalnego, które z kolei utrudnia wzajemne porozumienie.

Omawiane tu konflikty rodzinne należą do kategorii nieporozumień zewnętrznych. Uczestnikami ich są rodzice i dorastająca młodzież. Niekiedy sprzeczki rodzinne o charakterze zewnętrznym przyczyniają się do konfliktów wewnętrznych. Konflikt powstaje wówczas, kiedy pojawi się zakłócenie wszystkich składników psychiki jako całości. Odniesienie takiego stanu do konfliktów rodzinnych pozwala stwierdzić, że zachodzi w nich ta sama prawidłowość. Podczas konfliktów między dorastającą młodzieżą a jej rodzicami następuje zakłócenie współdziałania. Powstaje wtedy specyficzny stan aktywizacji psychicznej po obu stronach. Przejawia się to nie tylko w sferze intelektualnej jako przeciwstawny osąd wartościujący, ale także emocjonalnej, która warunkuje powstanie wzajemnych negatywnych uczuć.

W sferze dązeniowej natomiast konflikt przejawia się w uzewnętrznionej, negatywnej postawie stron dla osiągnięcia sprzecznych celów. Motywy takiego działania również pozostają w sprzeczności. W konflikcie biorą udział wszystkie funkcje psychiczne

²² N. Han-Ilgiewicz. Dziecko w konflikcie z rodziną. Warszawa 1979 s. 11.

człowieka, z tym jednak zastrzeżeniem, że czynnik emocjonalny odgrywa dominującą rolę przez swoiste zabarwienie tak czynników intelektualnych, jak i dążeń iowych.

Przenosząc spostrzeżenie na dziedzinę konfliktów między dorastającymi dziećmi a ich rodzicami stwierdza się, że i tu odbywa się walka między względnie ukształtowanymi dyspozycjami emocjonalnymi. Ustabilizowana postawa życiowa rodziców jest sprzeczna z powstającymi dyspozycjami emocjonalnymi młodzieży. Podobnie jest po stronie dążeń życiowych dorastającej młodzieży. Obie bowiem strony zajmują odmienną postawę wobec zaistniałych zagadnień. Fakty te powodują powstanie sytuacji konfliktowej²³.

Podkreślić należy, że uczestnicy konfliktów mogą zająć najpierw stanowisko regresywne, rezygnując z poszukiwań rozwiązania powstałych konfliktów. Niezależnie od powyższego, strony żywią do siebie nieujawnione uczucia negatywne, czego wyrazem może być gniew, uporczywe milczenie i niechęć do wykonywanych obowiązków.

Druga możliwość, to postawa agresywna, w której strony w różny sposób atakują się wzajemnie, pragną siłą narzucić swoje poglądy i nie rezygnują z zajętych stanowisk. Postawa ta wydłuża czas trwania konfliktów i potęguje ich negatywne skutki.

Trzecie stanowisko – o charakterze twórczym – to dążenie stron do likwidacji zaistniałych konfliktów. Polega ono na dążeniu stron, zarówno rodziców jak i młodzieży, do uzgodnienia stanowisk, usuwania czynników konfliktowych, zrozumienia motywów postępowania i życzliwej postawy stron wobec siebie.

Pomocą w zajęciu wyżej wspomnianego stanowiska jest praca nad sobą uczestników konfliktu. Dzięki niej łatwiej można opanować sytuacje konfliktowe i zająć życzliwe postawy, co sprzyja ich likwidacji²⁴. Konflikty rodzinne mają charakter nieporozumień zewnętrznych, które warunkują powstanie u stron różnych stanów wewnętrznych. Rozwojotwórcze stanowisko wobec konfliktowej

²³ J. Pieter. *Strach i odwaga*. Warszawa 1981 s. 133.

²⁴ E. Mitek. *Zatroskanie o prawdziwą autoedukację*. Red. E. Mitek. Wrocław 1996 s. 13.

sytuacji w rodzinie może polegać jedynie na dążeniu do wzajemnego pogodzenia się.

2. KONFLIKTY DORASTAJĄCEJ MŁODZIEŻY W RODZINIE

Konflikty typu rodzice-dzieci występują stale w ramach walki między starszym a młodszym pokoleniem. Psycholodzy i pedagodzy starają się znaleźć przyczyny tego zjawiska. Są zdania, że negatywna postawa dorastającej młodzieży wobec otoczenia, a więc również wobec rodziców, jest uwarunkowana procesem dojrzewania biologiczno-psychicznego. Przyczyną konfliktów między jednostką a społeczeństwem jest hamowanie naturalnych popędów. Można łatwo zapobiegać wszelkim konfliktom młodzieży z rodzicami, ale trzeba jej pozwolić swobodnie wyrażać własne uczucia i nastroje, odpowiadające fazom rozwojowym. W tłumieniu pierwotnych instynktów leży przyczyna wszelkich napięć psychicznych.

Przemiany rozwojowe młodzieży są często powodem domowych zatargów. Świat przeżyć, wciskając się z wolna w duszę młodzieży, wprowadza zamęt emocjonalny, który burzy harmonię psychiczną wieku dorastania. W okresie tym następuje przeobrażenie całej psychiki młodej jednostki. Zjawisko to można zaobserwować w dziedzinie woli. Dorastająca osoba, dotychczas uległa, staje się w stosunku do starszych krnąbrna i uparta. Wykazuje wobec nich brak subordynacji i buntuje się przeciwko nim²⁵.

Zauważa się, że na konflikty między pokoleniami wpływają również czynniki społeczno-kulturowe. Młodzież żyje w konkretnych rodzinach, w określonych szkołach, miastach i wioskach, przynależy do jakiejś parafii oraz interesuje się nowoczesną modą i stylem zachowania. Każde więc środowisko, w którym przebywa, ma duży wpływ na jej rozwój, a w niektórych wypadkach przyczynia się do jej różnych starć z rodzicami. Nie ulega wątpliwości, że w znacznym stopniu szkoła i rodzina, stosując wobec dorastających przymus,

²⁵ N. Han-Ilgiewicz. Dziecko w konflikcie z rodziną s. 108.

pozbawia ich znacznych uprawnień. Dom i przygotowywanie się do zawodu obciąża ich oraz przyczynia się do narastania konfliktów²⁶.

Obserwując młodych ludzi w codziennym życiu, zauważa się, że oni są krytycznie nastawieni wobec norm i wzorów starszych. Nieufnie odnoszą się do poglądów dorosłych, dostrzegają rozbieżności między hasłami wychowawczymi im zalecanymi a własnym postępowaniem. Nie widzą harmonii między ideałami społecznymi a rzeczywistością. Pragną w wielu dziedzinach życia stanowczej zmiany. Szukają w tym własnych sposobów rozwiązywania trudności i walczą o emancypację społeczną²⁷.

Źródła konfliktów rodzinnych można podzielić według określonego schematu. I tak, przyczyną konfliktów może być sytuacja domowa, warunki materialne, wiek rodziców, ich zdrowie, cechy osobowości oraz postawa wobec dzieci. Nie wszyscy rodzice zapewniają potomstwu pełną swobodę i samodzielność. U niektórych zauważa się brak zrozumienia, nieznaną zasad pedagogicznych i procesów rozwojowych zachodzących u dorastającej młodzieży. To wszystko jakoś zaznacza się w psychice młodzieży²⁸.

Ze strony młodzieży przyczynami konfliktów mogą być: nauka, zachowanie się w domu i szkole, cechy charakteru, postawa krytyczna wobec rodziców, rozluźnienie z nimi więzi emocjonalnej, przeciwstawianie się itp. Psychologowie zajmujący się problemami młodzieży i konfliktami między nią a rodzicami, szukając ich źródeł, idą w wymienionym kierunku. Oni, jako znawcy przedmiotu, podają źródła konfliktów, które mają miejsce w rodzinach.

Na pierwszym miejscu zaznaczają, że młodzież ma zastrzeżenia do metod wychowawczych stosowanych przez rodziców. Uważa je za niesłuszne lub do niej niedostosowane. Z powyższego powodu buntuje się i odrzuca niesprawiedliwą karę. Drugie źródło nieporozumień pochodzi z przesadnie krytycznej postawy w stosunku do otoczenia i

²⁶ K. Dąbrowski. Nasze dzieci dorastają. Warszawa 1975.

²⁷ F. Adamski. Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. Kraków 1982.

²⁸ F. Śliwka. Znaczenie kary w wychowaniu dorastającej młodzieży.

rodziców. Starsi nie mogą się z tym pogodzić, ponieważ wiele się poświęcali dla dzieci. Trzecią przyczyną konfliktów jest to, że dzisiejsi rodzice nie rozumieją problemów młodzieży i nie ustosunkowują się z życzliwością do jej trudności. Rodzice nie patrzą na problemy młodych ich oczyma, lecz raczej z perspektywy swej własnej młodości, kiedy to warunki były inne, a także i metody, dzięki którym starano się rozwiązywać problemy. Nie dostrzegają, że przy pomocy dawnych metod współcześnie nie można już wychowywać młodych osób.

Zauważa się dość łatwo, że przyczyną konfliktów między młodzieżą a rodzicami jest najczęściej niewłaściwa postawa wychowawcza domowników. Często rodzice nie rozumieją przemian, jakie zachodzą w psychice dorastającej młodzieży. Prócz wymienionych czynników konfliktogennych, stosunkowo częstym źródłem nieporozumień między osobami dorastającymi a rodzicami jest sprawa zaniedbywania szkolnej nauki. Dodatkowym źródłem konfliktów są ograniczenia stosowane przez rodziców co do spotykania się z rówieśnikami i sympatią, korzystania z domowego samochodu i sposobu wydatkowania pieniędzy. Zwraca się też uwagę na to, że rodzice traktują dorastającą młodzież niedojrzale.

Wyżej wspomniane czynniki warunkują powstawanie konfliktów młodzieży z własnymi rodzicami. Niektóre z nich mają zastosowanie szczególnie w warunkach miejskich, np. korzystanie z samochodu rodzinnego. W okresie przedwakacyjnym wymienia się też czynnik opuszczania zajęć w szkole. Dalsze przyczyny nieporozumień to przeważnie ograniczenie późnych powrotów młodzieży do domu, słabe wyniki w nauce, kontrola sposobu spędzania wolnego czasu, rozrzutne wydawanie pieniędzy, swobodne dysponowanie wolnym czasem, ubieranie się w super modne stroje, wybór nieodpowiedzialnych kolegów, udział w nocnych klubach, organizowanie w domu dyskotek oraz częste spotykание się z płcią przeciwną w sytuacjach szkolnego zagrożenia²⁹.

²⁹ E. Jackiewicz. Nagroda i kara w wychowaniu rodzinnym. „Szkola i Dom” 2: 1980 s. 4.

Nietrudno zauważyć, że literatura ukazuje stosunkowo szeroką listę przyczyn, które warunkują powstanie konfliktów w rodzinie. Nie zawsze wymienia się ważne czynniki konfliktogenne, jakimi są cechy charakteru dorastającej młodzieży oraz osobowości rodziców. Są to powody często spotykane, a do najważniejszych należą: zbyt infantylne i niesprawiedliwe traktowanie młodych ludzi oraz ujemne cechy ich charakteru, które utrudniają porozumienie się, a wśród nich: brak dyskrecji, taktu, konsekwencji, despotyzm itp. W stosunku do dziewcząt rodzice stosują ostrzejszą kontrolę odnośnie spotkań z chłopcami, strojów i rozrywek. Młodzieży męskiej zarzuca się złe zachowanie, nieprzestrzeganie higieny osobistej, nikotynizm i alkoholizm³⁰.

Jako przyczyny konfliktów wymienia się ponadto: ograniczenie prawa korzystania z dóbr rodzinnych, zmuszanie do nauki nie lubianych przedmiotów, zbyt słabe stopnie w szkole, żądanie rozliczeń z pieniędzy po dokonanych zakupach i ograniczanie wydatków na własne przyjemności, zlecenie obowiązku opieki nad młodszym rodzeństwem i stawianie go za wzór innym rówieśnikom.

Wszystkie wspomniane czynniki są źródłem zdecydowanych nieporozumień między młodzieżą i rodzicami. Do tego trzeba jeszcze dodać sprawę moralności i praktyki religijnej. Czasem młodzi domagają się od rodziców specjalnych przywilejów, większej wolności osobistej, jak też zaniechanie kontroli w sprawach towarzyskich. Wszelkiego rodzaju autokratyzm jest źródłem wychowawczych trudności. W efekcie wpływa to na rozluźnienie więzi z domem i dążenie do przedwczesnej emancypacji³¹.

Problemem jest też negatywne ustosunkowanie się do rodziców lub jednego z nich, jak też postawa odrzucania czy ich dominacji wobec dorastającego syna lub córki. Młodzież odrzuca niewłaściwe metody wychowania domowego. Konflikty pogłębia różnica wieku między rodzicami a dorastającymi. Ze strony rodziców przejawia się niezrozumienie problemów młodzieży dojrzewającej. Zdaniem wielu

³⁰ I. Jundziłł. Aktywizacja wychowawcza młodzieży. Warszawa 1984 s. 98.

³¹ J. Laskowski. Wychowanie rodzinne. „Więź” 6: 1993 s. 30.

młodych osób przyczyną konfliktów domowych jest też niewłaściwe ich odnośnienie się do rodziców, rodzeństwa i domowego otoczenia.

Warto zaznaczyć, że konflikty między rodzicami a młodzieżą powstają z powodu zbytnej surowości, niedbalstwa, liberalizmu, nieporozumień, separacji małżeńskiej i zerwania serdecznych więzów. Współcześnie słusznie podkreśla się, że przyczyną konfliktów jest brak przejawów uczuć pozytywnych wobec młodzieży oraz kłótnie i rozwody rodziców. Nie we wszystkich domach zwraca się uwagę na źródła konfliktów, choć chce się ich unikać.

Rodzice twierdzą, że młodzież domaga się od nich większej – choć nie całkowitej – swobody, między innymi dotyczy to wyjść z domu, co niejednokrotnie staje się przyczyną konfliktów. Ona nie chce żadnych ograniczeń odnośnie wieczornych powrotów, czy wycieczek. Nie widzi w tym zagrożeń moralnych. Podobnie dążenie do niezależności finansowej jest tak powszechne, że rodzice, a zwłaszcza ojcowie, nie mogą z tym się pogodzić³².

Można rozpatrywać przyczyny konfliktów rodzinnych na tle nieprawidłowej emancypacji młodzieży w zasięgu ogólnościowym. Proces ten odbywa się w kierunku niezależności od rodziców i wychowawców, samodzielności finansowej i wolności zarobkowania. Młodzież domaga się swobody seksualnej i uwolnienia się spod wpływu innych norm moralnych. Nie chce narzucanych opinii w zakresie ideologii, ani praktyk religijnych. Wymagania rodziców uważa za anachronizm. W ich postępowaniu dostrzega wiele wad i braków natury pedagogicznej. Młodzież okazuje jeszcze większe niezadowolenie, gdy rodzice stosują przymus i ograniczają ich dążenia. Nie akceptują zbytznego uzależnienia od siebie³³.

Niekiedy wiąże się konflikty rodzinne ze zmiennością i niestałością emocjonalną młodzieży, jak również ze wzorem postawy krytycznej i pewnością siebie. Podkreśla się jednoznacznie, że przyczyny konfliktów tkwią w dążeniu do wszelkiego uniezależnienia

³² M. Ziemska. Postawy rodzicielskie. Warszawa 1983 s. 38.

³³ S. Kunowski. Proces emancypacji młodzieży współczesnej. „Znak” 6: 1971 s. 770.

się młodzieży od rodziców. Młodzi ludzie mają wiele zastrzeżeń do własnych rodziców. Widzą ich wady charakteru, często brak wykształcenia i stabilizacji emocjonalnej. Źródłem konfliktów jest też brak panowania nad emocjami i zbyt manifestująca się wybuchowość.

Nie ulega dziś żadnej wątpliwości, że młodzież w okresie dorastania zmienia swój stosunek do rodziców. W okresie dziecięcym rodzice reprezentują poczucie niezmienności, stabilizacji i harmonii. Byli dla dzieci kimś, od kogo się zależy. W okresie dorastania ci sami buntują się przeciwko ustalonym przez rodziców porządkowi i dążą do samodzielności. W ich przekonaniu autorytet rodziców słabnie i dlatego zdobywają się wobec nich na postawę krytyczną. Młodzież krytykuje poglądy moralne, filozoficzne i społeczne rodziców. Dostrzega brak zgodności między głoszonymi zasadami a ich realizacją. Odnosi się to także do praktyk religijnych³⁴.

Dziś słusznie podkreśla się, że jedną z ważnych przyczyn konfliktów jest u młodzieży zmiana postawy wobec własnych rodziców. Zaznacza się zbyt ostro krytycyzm. Źródłem konfliktów są nie tylko zmiany zachodzące w psychice młodzieży, lecz również czynniki środowiskowe własnego domu, w którym się mieszka. Niezmiennie trzeba dopatrywać się przyczyn konfliktów młodzieży w jej postawie krytycznej, w dążeniu do usamodzielnienia się oraz w utracie zaufania do dorosłych. W dziedzinie emocjonalnej następuje w tym okresie zachwianie równowagi i dlatego nastroje się zmieniają. Młodzież jest przewrażliwiona i nieopanowana. Traci jednolitość w patrzeniu i ocenie rzeczywistości. Powstaje w niej wewnętrzne rozszczepienie psychiki.

Należy jednak akceptować dezintegracyjny charakter przemian zachodzących w psychice dorastającej jednostki. Jednak nie zawsze to się udaje, ponieważ na przeszkodzie stają przyczyny środowiskowe, do których zalicza się towarzystwo z grona rówieśników. Rodzice nie są w stanie tego zmienić i dlatego na tym tle dochodzi do powstania konfliktów. Warto zauważyć, że źródłem trudności wychowawczych i

³⁴ K. Dąbrowski. Nasze dzieci dorastają s. 62-64.

nieporozumień między rodzicami a młodzieżą jest mała plastyczność domowników, brak pedagogicznego podejścia i nieumiejętność stosowania się do zmian zachodzących w psychice dorastających dzieci. Samodzielność myślenia i wzmagający się krytycyzm u młodzieży przyczynia się do zaobserwowania u rodziców wielu ujemnych cech osobowości, a to z kolei podważa miłość i szacunek do nich³⁵.

Powyższy stan rzeczy przeważnie prowadzi do konfliktów. Jeżeli rodzice nie liczą się z przeżyciami i dążeniami młodzieży, najczęściej gaszą jej pozytywne uczucia. Źle czynią, gdy nie pozwalają na rozwój upragnionego zainteresowania oraz zajmują postawę despotyczną. Nic więc dziwnego, że tego rodzaju podejście przyczynia się nie tylko do zerwania emocjonalnego kontaktu po obu stronach, lecz także wzniesienia stanów konfliktogennych. Współcześnie słusznie się podkreśla, że postawy obu stron nie harmonizują ze sobą, bo szuka się dla siebie wyłącznie racji korzystnych. Zapomina się, że tylko duch altruistyczny może wytworzyć w domowej wspólnoty wzajemny szacunek i porozumienie.

Prawa psychologii rozwojowej przypominają, że rodzice winni dostosować się do faz wzrastania dziecka. Jeżeli nie czynią tego, wówczas rodzi się sytuacja konfliktowa. Ten sam skutek może wywołać nadmierny egoizm tak ze strony rodziców, jak młodzieży.

Najczęściej występującą przyczyną konfliktów między młodzieżą a rodzicami jest stosowanie bezwzględnych i mało właściwych metod wychowawczych oraz brak życzliwości ze strony starszych. Do konfliktów przyczynia się również wzajemna niezgoda rodziców, rozbieżności małżeńskie, alkoholizm ojca itp.³⁶

Dostrzega się także konfliktogenne własności osobowościowe u dziewcząt. Są to: upór, nerwowość, złośliwość, egoizm, itp. Jeśli powyższe cechy napotyka się na podobne u rodziców, konflikty są nieuniknione. Tak więc nerwowość, zrzęczenie, niewyrozumiałość, egoizm, niesprawiedliwość, despotyzm, brak konsekwencji i podejrzliwość, są źródłem licznych nieporozumień. Młodzież ma swoje

³⁵ W. Szewczyk. *Kształtowanie przekonań moralnych*. Wrocław 1979 s. 290.

³⁶ N. Han-Ilgiewicz. *Potrzeby psychiczne dziecka*. Warszawa 1983 s. 12-15.

żądania pod adresem rodziców, a ci analogicznie do swoich dorastających dzieci³⁷

Zagadnienie przyczyn konfliktów ujmuje się dość wyczerpująco, gdy uwzględnia się wpływy zarówno cech osobowości rodziców, jak i charakteru młodzieży. Trzeba jednak zdecydowanie stwierdzić, że dorastające dzieci oczekują przykładu ojca i matki. Jeśli go nie ma, mogą powstawać konflikty. Czynnikiem przyczyniającymi się do nieporozumień są bardzo często tradycyjne poglądy wychowawcze rodziców, konserwatyzm, nerwowość, zmęczenie, niesprawiedliwość w ocenie, krzykliwość i gadatliwość.

Prócz wymienionych czynników konfliktotwórczych można wspomnieć jeszcze inne przyczyny, mianowicie: ograniczanie samodzielności młodzieży, niewłaściwe metody wychowania moralnego i braku praktyk religijnych. Ze strony młodzieży do konfliktów przyczynia się notoryczne lenistwo, chaotyczność i niesystematyczność w pracy, skrytość, izolacja, nerwowość, wybuchowość, agresywność, krytycyzm, pochopność w sądach, upór, nieposłuszeństwo, zawziętość, egoizm, zarozumiałość, kłamstwo, zbytńia wrażliwość, arogancja itd³⁸.

Warto zaznaczyć, że na powstanie konfliktów mają wpływy czynniki socjogenne. W okresie dorastania młodzież przejawia tendencje do rozluźniania więzów rodzinnych. Zmienia się także ich postawa wobec rodziców, zanika zaufanie i poczucie bliskości. W miejsce tego zaczynają się pojawiać znamiona dystansu i nieufności, jak również dążenie do niezależności, izolacji i uniezależnienia się od kontroli rodziców. Wszystko to czyni się pod wpływem nowego środowiska rówieśniczego.

W tym wszystkim decydujące jest nieumiejętne podejście rodziców do swoich dzieci dorastających i brak elastyczności w dostosowaniu się do zachodzących u nich przemian psychicznych. Nie rozumieją i nie dostrzegają budzących się nowych potrzeb. Stosują te same metody

³⁷ J. Spsychalska. Dorastające dziewczęta w konflikcie z rodzicami. „Roczniki Filozoficzne” 4: 1986 s. 52.

³⁸ J. Skorupska-Sobańska. Potrzeby nastolatków a wychowanie w rodzinie. Warszawa 1981 s. 76.

wychowawcze, co w poprzednich okresach rozwojowych, a więc rozkazy, nakazy, groźby i kary. Takie decyzje wywołują u dorastających postawę dystansu względem rodziców i rozluźnienie więzi emocjonalnych.

W okresie dorastania młodzież przejawia tendencje do uniezależnienia się od dorosłych, oraz chęć podejmowania swobodnej decyzji. Wszelki sprzeciw pod tym względem wywołuje bunt. W tym okresie młodzież, jakby z przyczyn naturalnych, jest krytycznie ustosunkowana do rodziców. Dostrzega ich słabości, błędy, niedociągnięcia, brak konsekwencji, rozbieżność między głoszonymi hasłami a postępowaniem, co powoduje brak szacunku dla nich. Ci z kolei nie chcą uszanować intymności przeżyć dorastających. Zbyt gwałtownie domagają się pełnej szczerości i zaufania³⁹.

Ze spostrzeżeń psychologów wynika, że okres dorastania młodzieży jest dla rodziny sytuacją trudną i na ogół wymagającą wiele cierpliwości. Młodzież przeżywa wtedy stan frustracji czy nawet stresu, zaczyna przejawiać silnie zaznaczające się potrzeby samodzielności myślenia i działania, osiągnięcia powodzenia, zdobycia sympatii, miłości i szczęścia. Realizację przejawiających się dążeń młodzieży uniemożliwia lub utrudnia otoczenie rodzinne, do którego między innymi należą ojciec z matką. Nie tylko istnienie przeszkód w realizacji dążeń młodzieży, ale również, jak wyżej wspomniano, błędy wychowawcze rodziców, przyczyniają się w duszy młodych ludzi do negatywnych przeżyć domowej atmosfery⁴⁰.

Konflikty, zwłaszcza częste i poważne, wytwarzają w rodzinie stosunki, które denerwują obie strony oraz im przeszkadzają, co powoduje również złe przystosowanie się młodzieży do życia. Na skutek przeżywanych konfliktów w domu dorastający stają się zbyt introwertyczni i nieufni wobec pobudek działania innych osób z najbliższej rodziny. Młodzież dąży do zwrócenia na siebie uwagi, używa różnych sposobów, by pozyskać dominację i wzbudzić

³⁹ S. Styrna. Znaczenie wychowania w rodzinie. „Ateneum Kapłańskie” 369: 1979 s. 75.

⁴⁰ H. Selye. Stres życia. Warszawa 1983 s. 329.

zainteresowanie sobą. W takiej i podobnej dość drażliwej sytuacji konflikty rodzinne mogą zaprowadzić młodego człowieka na drogę zniechęcenia, którą potraktuje jako formę zemsty na rodzicach.

Młodzież wewnętrznie skonfliktowana unika konstruktywnego dialogu z rodzicami. Ci zaś pozostają na ogół bezradni wobec zaistniałej sytuacji domowej. Tak więc niepoprawne stosunki rodzinne mają ujemny wpływ i negatywne skutki w nastawieniu do życia wspólnotowego domu. Najczęściej obie strony demonstrują postawę apatyczną, zniechęcenie i pesymizm⁴¹.

Konflikty w rodzinie stwarzają szereg podejrzeń wzajemnych, a także przyczyniają się do rozwoju cech negatywnych, które u młodzieży mogą przybierać akcenty przestępcze i prowadzić do alienacji. Na ogół twierdzi się, że przeżywający konflikty reagują na nie formą agresji, napastliwym zachowaniem się, próbą dokonania aktów przemocy w stosunku do słabszych ze swego otoczenia.

Negatywna postawa wobec rodziny przejawia się w formie próby izolacji czyli wzajemnego unikania się, nieodzywania się do siebie, albo nawet trwałego zerwania wzajemnych kontaktów. Znane są objawy demonstrowania swego niezadowolenia, a czyni się to przez gesty, miny, wyrzuty, wymówki oraz aluzje. W skrajnej sytuacji przejawiają się ataki agresji w czynnościach zmierzających do zaszkodzenia komuś z własnej rodziny, osłabienia jej społecznego prestiżu, sprawienia bólu itp.

3. PRÓBA LIKWIDACJI KONFLIKTÓW W RODZINIE

Mówi się o trzech kategoriach reakcji na stany frustracyjne w rodzinie. Najpierw występuje agresja skierowana na zewnątrz, gdzie dominuje uczucie gniewu i pretensji. Potem pojawia się agresja skierowana na samego siebie jako poczucie winy, wstydu i poniżenia. Może też być brak agresji, kiedy młody człowiek dąży do bezkonfliktowego rozwiązania problemu w rodzinie. Często zauważa się, że na niewłaściwe metody wychowawcze oraz konflikty z rodziną

⁴¹ A. Kępiński. Lęk. Warszawa 1977 s. 3.

młdzież reaguje bezpośrednimi atakami, a potem łagodzi próbą kompromisu i wycofywaniem się. Dochodzi do przekonania, że wiele spraw można załatwić bez agresji. We wszystkim potrzebny jest czas i wysublimowanie emocji⁴².

Ważną jest sprawą, aby w oddziaływaniu wychowawczym nie akceptować żadnych form postaw agresywnych, psychicznej izolacji, ostentacyjnej demonstracji czy też uchylania się od rozwiązywania trudności. W rodzinach należy dążyć do zmniejszenia lub całkowitej likwidacji konfliktów oraz ich skutków. Zauważa się, że rozwiązanie konfliktów zależy od doświadczenia życiowego rodziców, charakteru sytuacji oraz cech psychicznych młodego człowieka⁴³.

Podstawowym warunkiem rozwiązania nieporozumień jest opanowanie emocjonalnej reakcji z powodu zaistniałej sytuacji konfliktowej. Wiąże się to z przemyśleniem poróżnień oraz zaplanowaniem działania, które umożliwiłoby rozwiązanie problemu. Ogólne zasady znane w rodzinnej pedagogice znajdują zastosowanie w likwidacji konfliktów domowych, jeśli do tego dążą zainteresowane strony. Warunkiem rozwiązania wzajemnych konfliktów jest opanowanie reakcji emocjonalnej głównie ze strony rodziców. Ponadto jest ważne zastanawianie się nad przyczyną starć, by zaplanować zespół czynności wychowawczych, które przyczynią się do zmniejszenia czy likwidacji domowych konfliktów.

W pierwszym rzędzie rodzice są zobligowani do wspólnego lub indywidualnego zdobywania wiadomości o procesach rozwojowych, które dokonują się u dorastającej młodzieży. Posiadana wiedza skłania do poważnego traktowania potomstwa. Dialog pomiędzy rodzicami i młodzieżą polepsza wzajemne stosunki, a często przyczynia się do korekty i sublimacji cech ich osobowości. Przy oddziaływaniu wychowawczym ważne są umiejętności intelektualne, które ułatwiają myślenie przyczynowo-skutkowe.

⁴² Z. Skory. Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się. Warszawa 1978 s. 63.

⁴³ S. Gerstmann. Wpływ rodziców na zaburzenia emocjonalności uczniów. Toruń 1982 s. 130.

W celu uniknięcia rodzinnych konfliktów często dąży się do zaspokojenia podstawowych potrzeb młodzieżowych, a zwłaszcza samodzielności i odpowiedniego zakresu ich swobody. Dzięki temu unika się niepożądanych form młodzieńczego zachowania się, jakimi są: agresja, izolacja, apatia itp. W toku procesu oddziaływania wychowawczego warto rozszerzać i organizować podstawowe formy aktywności dorastającej młodzieży, a także poświęcać jej coraz więcej czasu i uwagi, oraz okazywać serdeczność i żywe zainteresowanie jej sprawami. We wszystkim obowiązuje domowa dyskrecja. Poprawnie funkcjonujący dom rodzinny stwarza spokojną, ciepłą i demokratyczną atmosferę, która gwarantuje nie tylko harmonijny i bliski kontakt, ale dobre stosunki i prawidłowe zachowanie wszystkich domowników.

Oдноśnie zmniejszenia czy likwidacji konfliktów domowych godne uwagi jest dążenie rodziny do kompromisu. Jest to postawa wskazująca, że członkowie domowej wspólnoty nabyli już umiejętności przeciwstawiania się trudnej sytuacji i potrafią dostrzec podstawowe czynniki, które wywołują konflikty. Rodzice idąc na ustępstwa w dziedzinie zaspokojenia koniecznych potrzeb młodzieży, uwalniają się od napięcia i sytuacji konfliktowej.

Przy okazji młodzież dochodzi do wniosku, że działanie rodziców podjęte w celu ulżenia emocjonalnego napięcia w domu jest bardziej przydatne niż bierna akceptacja czy też agresywny atak. Odpowiednio przeprowadzane pewne czynności w zakresie młodzieńczych zachowań kształtują czynności kompromisowe i uczą rozwiązywania trudności. Od rodziców oczekuje się bardziej zrationalizowanych i skutecznych sposobów postępowania. W efekcie przyczynia się to do skutecznych metod współżycia społecznego.

ZAKOŃCZENIE

Warunkiem poprawy wzajemnych stosunków rodzinnych jest troska o uzgodnienie dążeń, nawiązanie codziennego kontaktu i dobra wola znalezienia wspólnej płaszczyzny. Prowadzi to do zainteresowań punktem widzenia drugiej strony, zajmowania postawy analitycznej, przejawiania panowania nad sobą, uznawania własnej pomyłki oraz przybierania postawy nacechowanej życzliwością i osobistą kulturą.

Chęć likwidowania niepotrzebnych konfliktów skłania domowników do wyprowadzania konstruktywnych wniosków na przyszłość.

W rodzinach, gdzie dąży się do podniesienia kultury współżycia, szuka się tego, co wszystkich łączy. Możliwość zażegnania konfliktów pojawia się wtedy, gdy choć jedna strona uświadamia sobie, że należy zrezygnować z uporu na rzecz wyższych wartości. Najistotniejszym czynnikiem zapobiegającym powstaniu konfliktów jest pogłębienie więzi rodzinnej. W domach, gdzie stosunki rodzinne są słabe lub żadne, w zasadzie nie ma możliwości zlikwidowania konfliktów.

Jeśli rodzice zauważają, że u młodzieży w okresie dojrzewania przejawia się potrzeba uświadomienia sobie sensu i celu życia, zmieniają formy wychowania. Tego rodzaju przejawy świadczą o tym, że w rodzinie nasila się dążenie do wzajemnego rozumienia się. W okresie dojrzewania dochodzi do głosu czynnik osobowościowy, który może być fundamentem w kształtowaniu się coraz wyższych struktur duchowych. Prowadzi też w konsekwencji do autoedukacji, co likwiduje czynniki konfliktogenne.

Struktury osobowościowe wpływają na rozwój życia wewnętrznego oraz prowadzą jednostkę na wyższy poziom i uwrażliwiają sumienie. To zaś ocenia i kontroluje postępowanie oraz wzmaga popęd twórczy i pragnienie doskonalenia się. Katolicka rodzina, kierująca się wskazaniem ewangelicznymi, nie akceptuje konfliktów. Szuka w kontaktach z młodzieżą porozumienia i układu. Uważa, że każdy problem domaga się wychowawczego rozwiązania w świetle chrześcijańskiej miłości Boga i bliźniego.

Zdaniem wielu wychowawców, warunkiem likwidacji konfliktów tak ze strony rodziców jak i młodzieży, jest osiągnięcie dojrzałości emocjonalnej. Dzięki temu strony z większą łatwością potrafią opanować trudną sytuację. Ważnym więc elementem, wpływającym na likwidację konfliktów rodzinnych, jest czynnik osobowościowy. On wiąże się z postawą alterocentryczną, która sprawia, że jednostka w swoim postępowaniu uwzględnia osobowość i potrzeby innych, kieruje się motywami moralnymi i sumieniem oraz dąży do ewangelicznej pracy nad sobą.

Teoria konfliktów w aspekcie psychopedagogicznym oraz duszpasterskim daje próbę ich określenia oraz ukazania w osnowie życia młodzieży i rodziny. Dobre rozumienie czynników konfliktogennych przeważnie prowadzi do ich likwidacji. Ważne jest to dla obu stron – młodzieży i rodziców.